

Пише > Бесфорт Идризи

Ова зграда (у)истину говори – Од јавног (заједничког) простора до простора за перформанс

ОВА ЗГРАДА (У)ИСТИНУ ГОВОРИ... О СЕБИ

Пројекат “Ова зграда (у)истину говори” проистекао је из регионалне иницијативе трију организација: “Факултет ствари које се не могу научити” (ФР-У) Скопље/Битољ, *Shadow Casters* Загреб и “Супервизуелна” Београд. Била је то заједничка иницијатива са жељом да се унутрашњи трагови брисања колективног сећања разоткрију путем урбаних бетонских простора (зграда и њихове околине) који су представљали градске/локалне знаменитости у прошлости, или и даље то јесу. За рад на згради железнице у Скопљу изабрани су Филип Јовановски и Ивана Васева из ФР-У тима.¹⁾

Зграда позната под именом Зграда железничких радника, грађена у Скопљу у периоду од 1934. до 1946, замишљена је као здање које промовише живот у заједници и које свим својим станарима пружа једнаке услове становања. У ту сврху, она је имала зајед-

ничко двориште и биоскоп са 400 места, повезане терасе и заједничку перионицу која је, након разорног земљотреса који је погодио Скопље 1963. претворена у додатне станове. Иако су станови након тога постали приватно власништво, двориште и биоскоп остали су заједничко власништво свих станара, који су те просторије могли да користе али су имали и одговорност да о њима брину.²⁾

Имајући то на уму, можемо помислити да је са зградом и са њеним станарима све у реду, али, као што се делимично види из приложене фотографије, зграда није баш у најбољем стању. Зграда никада није реновирана, а могућност додатног финансирања из заједничких фондова за обнову никада није искоришћена зато што се станари нису слагали у приступу и идејама за реализацију – станари више нису били хомогена заједница као што су били некад, или као што бисмо ми то можда очекивали.

1) Јовановски, Ф.: *Оваа зграда зборува (на)висшина*, Музеј на град Скопје, Скопје, 2019, стр. 20.

2) *Ibid.*, стр. 5, 12, 15.

ОВА ЗГРАДА... ЈЕ ЕВОЛУИРАЛА У ПРОСТОР ЗА ПЕРФОРМАНС

У публикацији Музеја града Скопља о пројекту “Ова зграда (у)истину говори”, описан је процес рада који је обухватао и анкету којом би се испитали проблеми станара и саме зграде. Одговори станара из анкете указују на то да су њихови односи у почетку били одлични, али и да је тада постојала хомогена заједница. Међутим, како је време протицало, заједница се суочавала са одређеним проблемима који су уништили њен хомогени карактер. Поједини станари почели су да буду непажљиви према заједничким просторима и заједници уопште. Неки од њих одлучили су да прошире своје станове присвајајући заједничке терасе, зато што им је било потребно више простора, и веће собе. Међутим, терасе које су спајале станове и гледале на двориште биле су замишљене као заједнички простор који би спајао целу заједницу. Као што можемо видети на приложеној панорамској фотографији, терасе више нису повезане. Поделила их је потреба за додатном или пак већом собом. Слична судбина задесила је и биоскопску салу. Од простора који је припадао свим станарима, она је постала простор који не припада никоме, јер се о њој нико није старао па је запала у јако лоше стање.

Из ових примера можемо видети да је еволуција односа између станара утицала и на саму зграду и на простор у њој. Еволуирање хомогене заједнице у хетерогену утицало је и на то да иста судбина задеси и саму зграду. То је ишло толико далеко да је зграда, након што су извршене интервенције којима је еволуирала у хетерогени простор, практично изгубила способност да пружи заједнички живот станарима.

Овакав феномен је, с људског становишта, свакако лош и непожељан. Међутим, иронија је у томе да се зграда управо на тај начин развила у простор за перформанс. Овај прелаз из хомогеног у хетерогени простор је, према Ханс-Тису Леману, вероватно један од главних разлога зашто је зграда од обичног просто-

ра постала простор за перформанс. Према Леману³⁾, театар коме циљ није приказивање фиктивних светова подразумева хетерогени простор, простор свакодневног живота.

Овај опис је добар приказ перформанса “Ова зграда (у)истину говори”. То је постдрамски перформанс о самој згради и њеним станарима, који нема везе са светом фикције.

Леман описује чак и неке феномене који би се лако могли довести у везу за пројектом “Ова зграда (у)истину говори”. Он указује на то да овакав простор у постдрамском театру карактерише употреба установа и окружења. То значи да простор игра важну улогу у омогућавању посебног доживљаја времена помоћу специфичне концепције простора, избора места с историјским значајем или, у одређеним случајевима, специјално постављених инсталација. Нешто касније у тексту, Леман даје пример Пине Бауш и њеног дела *Café Müller*, у ком преврнуте столице, које су постале окружење, сведоче о снажним и страственим покретима који су се ту раније одвили.⁴⁾

Уколико то важи за установе и окружења, онда се може рећи да је, у случају пројекта “Ова зграда (у)истину говори”, у питању једно велико окружење у коме је не само зграда већ и станари (који се могу посматрати као статисти), цео кварт, па и сам град, који је с овим перформансом повезан путем концепта пројекта “Скопље 2014”, чине огромно окружење које дочарава посебно искуство времена које у трајању од неколико деценија иде напред-назад.

Пошто окружење повезује простор и време, онда на трагу Лемана можемо рећи да временски простор постдрамског театра отвара вишеслојно време које није само време дате представе, већ је и време самих уметника који креирају театар, и њихових биографија.

3) Lehmann, Hans-Thies: *Postdramsko kazalište* (превео: К. Миладинов), Центар за драмску умјетност, Загреб, Центар за теорију и праксу извођачких уметности, Београд, 2004, стр. 226.

4) *Ibid.*, стр. 220, 221.

Биоскопска сала, фото: Зоран Шекер и Кети Талевска

На тај начин је раније хомогени временски простор драмског театра рашчлањен на хетерогене аспекте. На гледаоцима је да погледом пређу с једног аспекта на

други, посматрајући, присећајући се и размишљајући, уместо да их на силу синтетизују.⁵⁾

5) *Ibid.*, стр. 222.

Панорамски поглед у дворишту, фото: Зоран Шекеров и Кети Талевска

Имајући то у виду, можемо да приметимо да је горепоменути временски простор пројекта “Ова зграда (у)истину говори” (са својим окружењем) безброј пута рашчлањен на хетерогене аспекте. Истовремено, док публика посматра перформанс, зграда изнова еволуира, по трећи пут, из метафоричко-симболичког простора с почетка у метонимски.⁶⁾

Узимајући у обзир све што је до сада речено, са сигурношћу можемо тврдити да је овај перформанс специфичан за дато место, или, наслањајући се на Лемана, можемо га назвати театром на локацији⁷⁾. Леман појашњава да театар понекад изискује одређену архитектуру или локацију, не толико из разлога што – како то појам “специфичан за дато место” наговештава

6) *Ibid.*, str. 212, 213.

7) *Ibid.*, str. 224.

– садржај одређеног места посебно одговара одређеном тексту, већ зато што театар постиже ефекат да место говори само за себе. Управо то је био случај перформанса у коме су простор тј. зграда искоришћени *tel quel*.

Међутим, еволуција овог простора није окончана завршетком оригиналног перформанса. Како би представио овај пројекат у павиљону Републике Северне Македоније на Прашком квадрилијалу, тим је за овај перформанс морао да адаптира стварно постојећу зграду у специјално постављену инсталацију. Стога је требало сажети искуство претходних активности, као дуже временске архиве, у нов простор у размерама од 1:100.⁸⁾

Овим приступом и интердисциплинарном сарадњом многих уметника и учесника у пројекту, проје-

8) Јовановски, Ф: *Оваа зграда зборува (на)висшина*, стр 27.

Прашко квадријенале, фото: Немања Кнежевић

кат “Ова зграда (у)истину говори”, објединио је архитектуру, перформанс, театар, филм, визуелну уметност и књижевност. Резултат тога је велики успех на фестивалу у Прагу 2019, где је тим освојио главну награду “Златна Трига”. На веб-сајту Прашког квадријенала, у одељку где су наведени победници, стоји кратак опис пројекта: “Поставка је вишеслојни заједнички рад који спаја неколико сценографских форми: простор, изложбу, сећање, заједницу и комуникацију. Она показује како перформанс активира изложбени простор, како дизајн покреће наратив, а сценографија постаје активизам унутар и изван политичког контекста.”⁹⁾

ПРОСТОРИ ПЕРФОРМАНСА

Зграда железничких радника у Скопљу и пројекат “Ова зграда (у)истину говори” само су један од примера како “обичан” простор, архитектура, део градског или приградског простора може еволуирати у простор за перформанс. Постоји бесконачан број оваквих примера широм света, али уколико они имају ишта заједничког, онда је то свакако хетерогена одлика простора. Она вероватно представља и почетну тачку за сва-

9) <https://www.pq.cz/awards-winners/>

ки простор који би евентуално еволуирао у простор за перформанс. Тај хетерогени карактер обезбеђује конфликт, који је један од основних састојака театра и перформанса уопште. Зато сам простор постаје простор конфликта¹⁰⁾, који може бити агресиван попут оног који је описао Леман (*Einar Schleef*), или може бити и супротна опција у којој простор доводи до конфликта у ком агресија није физичке природе, већ је апстрактна. Баш као што је и случај у пројекту “Ова зграда (у)истину говори”, где је агресија на идеолошком и емотивном нивоу. Иста та агресија натерала је тим који стоји иза пројекта да постави питања: Шта је са Зградом железничких радника и који је смисао те зграде? Која је њена вредност? Шта нам та зграда говори о некадашњој коегзистенцији и солидарности? Шта је са културном баштином?

Сва ова питања, и многа друга, резултат су простора конфликта који је истовремено и одличан простор за перформанс. Самим тим, сваки други простор који је хетероген и који постаје простор конфликта има потенцијал да постане простор за перформанс.

10) Lehmann, Hans-Thies: *Postdramsko kazalište*, стр. 222, 223.